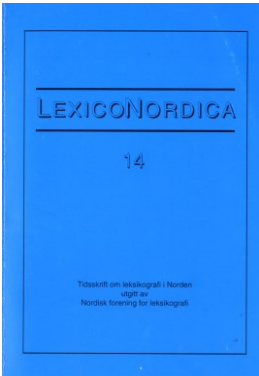

LexicoNordica

Forfatter:	Lennart Larsson.[En Comeniusutgåva för vår tid?]	
Anmeldt værk:	<i>Johan Amos Comenius: Orbus Sensualium Pictus. Den synliga världen.</i> Första upplagan på svenksa och latin 1682 i faksimil med nyöversättning, inledning, tre efterord och bibliografi. Red. Lars Lindström. Stockholm. HLS. Forlag. 2006	
Kilde:	LexicoNordica 14, 2007, s. 209-224	
URL:	http://ojs.statsbiblioteket.dk/index.php/lexn/issue/archive	

© LexicoNordica og forfatterne

Betingelser for brug af denne artikel

Denne artikel er omfattet af ophavsretsloven, og der må citeres fra den. Følgende betingelser skal dog være opfyldt:

- Citatet skal være i overensstemmelse med „god skik“
- Der må kun citeres „i det omfang, som betinges af formålet“
- Ophavsmanden til teksten skal krediteres, og kilden skal angives, jf. ovenstående bibliografiske oplysninger.

Søgbarhed

Artiklerne i de ældre LexicoNordica (1-16) er skannet og OCR-behandlet. OCR står for 'optical character recognition' og kan ved tegngenkendelse konvertere et billede til tekst. Dermed kan man søge i teksten. Imidlertid kan der opstå fejl i tegngenkendelsen, og når man søger på fx navne, skal man være forberedt på at søgningen ikke er 100 % pålidelig.

Magnus Ljunggren & Sven-Göran Malmgren

En ny svensk-rysk och rysk-svensk ordbok

Norstedts ryska ordbok: rysk-svensk, svensk-rysk. (Rysk titel.) Projektledare och huvudredaktör: Ulla Birgegård. Huvudredaktör: Elisabeth Marklund Sharapova. Projektsamordnare på förlaget: Britt-Marie Berglund. Stockholm: Norstedts Akademiska Förlag 2006.

Bakgrund

Sverige – och Ryssland – har nyligen begåvats med en utomordentligt hanterlig ordbok till och från ryska, med Norstedts förlag som utgivare och professor Ulla Birgegård som projektledare och huvudredaktör.¹ Användare i båda länderna har väntat länge på detta. På den svenska sidan har situationen kunnat påminna om den som rådde på 1940-talet, då existerande företrädesvis rysk-svenska lexika kändes uråldriga och alldeles förlegade.

Det hade i modern tid börjat med en serie symptomatiskt nog i Helsingfors producerade ordböcker: Fr. Lerches och Victor Zilliacus rysk-svenska från 1896 resp. 1916 samt Iosif Mandelstams och J. Lundqvists svensk-ryska från 1902 resp. 1917. Särskilt Zilliacus höll för sin tid god nivå. Sedan kom ingenting på 30 år. 1946 gav professor Gunnar Gunnarsson i Uppsala den unge slavisten och doktoranden Staffan Dahl i uppdrag att, tillsammans med två infödda ryssar, Alexander de Roubetz och Aleksandra Eiche, utarbeta ett mer uppdaterat och mer omfångsrikt hjälpmedel från ryska. Det hörde samman med ett nytt intresse för Ryssland efter kriget, ryskstudierna i Sverige hade kommit att vidgas.

Gunnarsson satt nu betecknande nog som dubbelprofessor, i Uppsala och vid en nytillkommen institution vid Stockholms högskola. Hans doktorand arbetade intensivt i två års tid med lexikonet. Han tog hjälp bl.a. av Zilliacus, av tyska Langenscheidt men framför allt av Semjon Usjakovs då relativt nyutkomna, alldeles förnämliga rysk-ryska ordbok i fyra digra band. Han och hans medarbetare sökte inte minst hjälpa läsare

---

¹ Ordboken förkortas i fortsättningen NRO. Vid särskild hänvisning till den svensk-ryska resp. rysk-svenska delen kan förkortningen NRO(s-r) resp. NRO(r-s) användas.

av klassisk rysk litteratur med ord och uttryck, ibland med tydlig 1800-talsprägel. Ordurvalet blev i vissa fall mycket speciellt: här inflöt nästan ett helt ornitologiskt speciallexikon (kanske för att Ivan Turgenevs naturskildringar rymmer så många namn på fåglar) och här fanns mycket gott om – nyttiga – ryska ordspråk och talesätt. Men den moderna sovjetryskan gavs också plats, inte minst i form av en rad tidstypiska förkortningar. Ordboksförfattarnas egna engagemang kom också till uttryck i vokabulären. Dahl hade som flera slavister vid denna tid anställning vid Försvarets Radioanstalt, Roubetz var vid sidan om sin lärargärning präst i ortodoxa kyrkan. Det innebar ett stort antal ord med militär resp. kyrklig användning. Slutet på historien blev en aning kostligt: Gunnarsson som inte deltagit i arbetet, bara gett riktlinjer, framträdde som huvudförfattare och inhöstade ett solitt honorar. Dahl omtalades som redaktionsmedlem och fick bara hälften så mycket betalt. Sådana var tiderna.

”Gunnarssons” lexikon kom att flitigt användas av ett par generationer ryskstuderande. En likartad rysk-svensk ordbok, utarbetad i Lund av fil. dr Carl Göran Regnéll tillsammans med den invandrade lektorn Mihaïl Handamirov och slavisten och bibliotekarien Knut Knutsson, tryckt 1956, kunde aldrig konkurrera på allvar. ”Gunnarsson” var så mycket bredare och mer tillförlitlig. I Sovjetunionen gav man vid samma tid, åren för avstaliniseringen, ut ett utförligt svensk-ryskt lexikon (63.500 ord) av Diza Milanova. Hon hade gjort ett imponerande arbete – men vissa brister var alldeles uppenbara. Det kändes att hon inte hade haft levande svensk språkkontakt, varit avskuren från infödd svensk expertis – däremot hade hon, av naturliga skäl, tvingats ta hjälp av riktigt gamla förlagor, främst Mandelstams. Här föreslogs *mal’čiška* (’pojkvasker’) som en av flera översättningar av *fnask* (prostituerad kvinna) och här förekom, kanske på grund av dålig korrekturläsning, den egendomliga glosan *mödomshippa*. Verbet *hamna* återgavs med det ryska uttryck som betyder ’komma i hamn’.

1976, efter alltså ytterligare 30 år, gav ett rysk-svenskt lag lexikografer under ledning av dåvarande Uppsaladocenten Carin Davidsson ut ett moderniserat rysk-svenskt lexikon, med 50.000 ord, hos förlaget Russkij jazyk i Moskva. Det kom nästan parallellt med en nyutgåva, något uppfräschad, av Milanovas svensk-ryska. Davidssonlagets lexikon var grundligt genomfört och uppvisade många positiva sidor men hade i flera avseenden sovjetisk slagsida, här saknades t.ex. helt religiös vokabulär. Främst var denna ordbok kanske avsedd för ryssar som studerade svenska. Den var korrekt men kändes – också i en senare kraftigt utvidgad version – för oelastisk. Efterhand kom den i Moskva f.ö. att kom-

pletteras med en svensk-ryska del, med Vera Jefremova som huvudredaktör.

Bristen på adekvata ordböcker, med inte bara ord-för-ord-redovisning utan också levande fraseologi, upplevdes snart som alldeles skriande. Detta är bakgrunden till att den svenska regeringen vid en tidpunkt – 1999 – då det såg ut som om de svensk-ryska förbindelserna gick in i ett nytt dynamiskt skede beslöt att tillsätta pengar för ett stort lexikaliskt projekt, ombesörjt av Svenska Institutet.

NRO: några allmänna synpunkter

Så är vi alltså äntligen där, på nytt efter ett 30-årsintervall. Vi har fått en ordbok i båda riktningarna som med 141.000 ord och fraser ger ett hit-tills inom den rysk-svenska lexikografin okänt utrymme åt kollokationer, idiom och även friare fraser. I tidigare ordböcker återgavs alltså som regel en eller ett par grundbetydelser hos orden. Här visas i stället på en rad användningar av frekventa ord. Den givna förebilden (i första hand för den rysk-svenska delen) har varit Valerij Berkovs i alla avseenden föredömliga rysk-norska ordbok som dock håller ett betydligt större format – vid sidan om Norstedts svensk-engelska ordbok (för den svensk-ryska delen). Som Ulla Birgegård understryker är ordboken avsedd för både svenska och ryska användare – i lika mån.

Birgegård betonar att man har månat sig om återhållsamhet – annars skulle projektet ha svämmat över alla bräddar. Det har gällt att få allt, ordkommentarer och fraser i båda riktningarna, att rymmas inom en volym. Vi måste ha förståelse för detta, samtidigt kan man inte undgå att i flera fall önska sig mer än vad som bjuds. Mycket vanliga idiomatiska uttryck som i samtliga tidigare ordböcker lämnades oförklarade har, som sagt, äntligen getts plats: ordkombinationen *a vdrug* betyder, får vi äntligen veta, inte bara *men plötsligt* utan framför allt *tänk om...* – synd bara att det då inte ges fler fraser som understryker den breda användningen av denna elliptiska konstruktion och också tillhandahåller översättningsalternativ. Detta som ett konkret exempel.

Ett stort antal talspråksord i båda språken skiljer detta lexikon från alla dess föregångare (som ofta tycktes leva efter sin tid). Här möter för första gången svordomar och könsglosor, så rikt utvecklade i framför allt det ryska språket. De religiösa orden är tillbaka – men de kunde varit fler, ett viktigt ord som t.ex. *sretenie* (kyndelsmessa) saknas. Den oerhört vitala postsovjetiska slangutvecklingen har beaktats men denna vokabulär känns ändå otillräckligt representerad. Militärterminologin är

denna gång hårt begränsad. Fånglägerslangen saknas nästan helt, läsare av Solzjenitsyns "GULAG-Arkipelagen" får inte det stöd de behöver. Lexikonet bjuder på en separat del med nationsord översatta till ryska. I övrigt är geografiska namn och beteckningar integrerade. Här kan man sakna Davidssons utmärkta geografiska appendix. Vad man mer kan sakna – och alltid har saknat i befintliga lexika – är ett accentuerat ryskt efternamnsappendix: vi behöver verkligen hjälp med betoningen av kända namn som *Kérenskij* och *Músorgskij*.

Om man ser till den rysk-svenska delen kan man konstatera att enstaka mycket vanliga ord är otillräckligt förklarade. Att *očerednoj*, med innebörden "nästa, nästkommande", också – och ofta – står för *den senaste (i ordningen)* anges inte. Den frekventa imperativanvändningen av verbet *smotret'* (titta) med de båda divergerande innebörderna 'se dig/er för' resp. 'gör som du/ni vill' saknas. Detta är givetvis detaljmissar som lätt kan rättas till i en senare upplaga.

Väsentliga nedskärningar har alltså gjorts i det ryska ordförrådet gentemot Berkovs rysk-norska ordbok. Avvägningarna måste ha varit mycket svåra. Stickprov ger vid handen att nedskärningarna är företagna med konsekvens och för det mesta "räddar över" det väsentliga och alldeles oundgängliga. Ett svåröversatt nyckelord som *delo* finns hos Berkov representerat med 19 olika tillämpningar plus ett antal specialuttryck (en hel boksida). I NRO(r-s) är 14 centrala användningsområden kvar. Påtaglig är reduktionen av bevingade ord och ordspråk/talesätt – vilket är synd, mot bakgrund av dessa vändningars anmärkningsvärda frekvens i inte minst tidningsryska.

Det svenska materialet i den svensk-ryska delen (ord- och frasförrådet och även stilangivelser, betydelsediskriminering m.m.) bygger på Norstedts svensk-engelska ordbok, det förnämsta verket i svensk tvåspråkig lexikografi. Det är därför nästan definitionsmässigt av hög klass. Eftersom NRO(s-r) är betydligt mer begränsad till omfånget än den svensk-engelska ordboken har man även här tvingats sovra kraftigt. Sovringen har främst gått ut över lemmauppsättningen, som kanske är något i stil med halverad i förhållande till den svensk-engelska ordboken. På avsnittet *bibliotek–bilatlas* (en sida) i den engelska ordboken har t.ex. lemmarna *bicikleta*, *bida*, *bieffekt*, *bienn*, *biennal*, *bifilär*, *bifokal*, *biktbarn* och ett stort antal sammansättningar med *bibliotek* och *bidrag*, sammanlagt ca 50 uppslagsord, strukits. I gengäld har fraseologi och konstruktionsuppgifter bevarats i mycket stor utsträckning och i vissa fall byggts ut. Även om antalet uppslagsord därmed blir så förhållandevis lågt som (troligen) ca 40.000 är det utan tvekan ett klokt val redaktionen har gjort, om ordbokens omfång från början var givet. Faktiskt

utgör mängden text i NRO(s-r) så mycket som 80% eller mer av textmängden i den svensk-engelska ordboken, trots det avsevärt mycket mer begränsade lemmabeståndet.

Nyheter i det svenska ordförrådet är hyggligt företrädda, även om det finns en och annan lucka. Man hittar t.ex. *rullstolsburen* (i stället för det äldre *rullstolsbunden*), *dissa* ('kritisera', i ungdomsspråk) och många dataord som *blogg*, *chatta* och *hemsida*. Saknas gör de i vissa fall ännu nyare *curlingförälder*, *utvecklingssamtal* (det föräldrade *kvartssamtal* är med), *bokstavs barn*, *ekoturism*, *hedersvåld* och, kanske viktigast, *googla*. De nya betydelserna av det gamla fina ryska lånordet *ikon* kommer inte riktigt tydligt fram. Det måste medges att de saknade nyorden är ord som det ofta inte finns ryska ekvivalenter till.

NRO – en bidirektionell ordbok

NRO är alltså något i svensk tvåspråkig lexikografi ganska ovanligt, ett bidirektionellt ordbokspar, avsett (åtminstone i teorin) i lika hög grad för ryska som för svenska användare. Liksom den svenske användaren kan använda den rysk-svenska delen för reception av ryska texter (och eventuellt översättning av dem till svenska) och den svensk-ryska delen, i kombination med den rysk-svenska, för textproduktion på ryska (eller översättning från svenska till ryska), kan den ryske användaren med hjälp av den svensk-ryska delen förstå svenska texter och med hjälp av den rysk-svenska delen, i kombination med den svensk-ryska, skriva texter på svenska. Det är denna sista funktion som brukar saknas i tvåspråkiga ordböcker producerade i Sverige.² En känd förespråkare för bidirektionalitet är Valerij Berkov, vars rysk-norska ordbok alltså har spelat en mycket viktig roll för det aktuella projektet.

Fullt ut följs dock inte Berkovs idéer i NRO. När Berkovs ordbok kom ut 1987, återstod ännu 10 år innan dess norsk-ryska motsvarighet skulle komma att publiceras. Uppgifterna om de norska ekvivalenternas böjning och uttal återfanns därför med nödvändighet – och säkert helt i enlighet med Berkovs allmänna ståndpunkt – i den rysk-norska ordboken, i direkt anslutning till ekvivalenterna. I och med att den svensk-ryska och den rysk-svenska ordboken nu ges ut samtidigt och i ett band, kan de ryska och svenska uttals- och böjningsuppgifterna placeras i anslutning till resp. lemma, så att säga i fel ordboksdel men layoutmässigt

---

² Ett par viktiga undantag är J. Kubickis svensk-polska och polsk-svenska ordbok och Norstedts svensk-nederländska och nederländsk-svenska ordböcker. Se Dura, Malmgren & Toporowska Gronostaj (1996) och Melchers & Melchers (1998).

behändigare. Den ryske användaren som söker en ekvivalent till ett ryskt ord och dessutom behöver upplysning om dess böjning och uttal får därmed slå två gånger i ordboken. Det är förstås en liten nackdel, men å andra sidan är det möjligt att vissa användare upplever mikrostrukturen i Berkovs ordbok som en aning överlastad. Den svenske användaren är lite lyckligare lottad än den ryske genom att han får upplysning om betoningen av de ryska ekvivalenterna redan i den svensk-ryska delen.

Det är sålunda inte så att var och en av NRO:s båda delar, den svensk-ryska och den rysk-svenska, är en bidirektionell ordbok, utan det är riktigare att säga att de tillsammans bildar ett bidirektionellt ordboksverk. Detta är också en vanlig metod när man någon gång i Sverige vänder sig i lika hög grad till två språkgrupper, tillämpad t.ex. i de nämnda (not 2) svensk-polsk-svenska och svensk-nederländsk-svenska ordboksverken.

I fortsättningen ska vi granska hur väl NRO fyller sina fyra huvudfunktioner, alltså som receptionsordbok för svenskar resp. ryssar samt produktionsordbok för svenskar resp. ryssar. Medan receptionsfunktionen i stort sett kan fyllas av enbart NRO(s-r) för ryssar och NRO(r-s) för svenskar, kan sålunda produktionsfunktionen för var och en av användargrupperna bara fyllas av ordboksverket i sin helhet. Störst utrymme kommer vi att ägna åt granskningen av NRO som produktionsordbok för ryssar.

NRO(s-r) som receptionsordbok för ryska användare

Givet det ganska begränsade omfånget av ordboken finns det inte särskilt mycket att anmärka på NRO(s-r) som receptionsordbok. Antalet uppslagsord är inte påfallande stort i jämförelse med ordböcker mellan svenska och andra ”större” språk, men begränsningen går främst ut över transparenta sammansättningar som den ryske användaren ofta kan räkna ut betydelsen av. Att namn tas upp i viss utsträckning hänger mest samman med ordbokens produktionsfunktion för svenskar men kan också vara av värde för den ryske användarens textreception.

På en punkt tycks ordboken dock inte riktigt hålla vad förordet lovar. Man läser där: ”Ordboken är i första hand allmänspråklig, mycket användbar i det moderna Sverige och det nya Ryssland, men med hjälp av den skall man också kunna läsa Dostojevskij och Strindberg.” Detta måste tolkas så att numera ovanliga ord och böjningsformer tas upp för att ge hjälp vid läsning av bl.a. Strindbergstexter – ord som annars inte skulle ha varit med. Vi har förgäves sökt efter exempel på detta. I den

berömda inledningen till romanen *Hemsöborna*, som en och annan svensk kan utantill, använder Strindberg orden *höganäskrus* och *sköteka*, som förvisso behöver förklaras för en rysk läsare. Men inget av dem är med i ordboken. Inte heller hittar man den obsoleta bestämda formen *Fadren* (titeln på ett av Strindbergs mest berömda dramer) eller den på Strindbergs tid vanliga betydelsen 'karakteristisk' av ordet *egen-domlig*.

Ytterligare en detalj kan nämnas. I en receptionsordbok behövs rikligt med hänvisningar från oregelbundna böjningsformer till grundformerna. I de flesta fall tillhandahåller ordboken detta, t.ex. vid temaformer av starka verb. Det är utmärkt, men det hade varit ännu bättre om det också hade funnits hänvisningar från omljudda pluralformer av substantiv, t.ex. *städer* och *böcker* (till *stad* och *bok*).

NRO(r-s) som receptionsordbok för svenska användare

Som redan antytts fungerar NRO(r-s) på det hela taget alldeles utmärkt som receptionsordbok för svenska användare. Vi ska här bara i korthet ta upp två aspekter.

Hur räcker NRO till för den svenska Dostojevskijläsaren – jämfört med den ryske Strindbergsläsaren? Sanningen är att den just här håller vad den lovar. Dostojevskijs ordförråd är mer överblickbart än t.ex. Tolstojs och Turgenevs. Redan Tjechovs noveller rymmer ett antal ord som här saknas. När det alltså gäller andra stora klassiker än Dostojevskij är det alltså betydligt tryggare för användaren att ha "Gunnarsson" till reds. Dessutom kan det sägas att enstaka ord skulle behöva ytterligare några avledningar för att helt tillgodose Dostojevskijläsarens behov. *Jurodivyj*, dåre i Kristus, är ett specifikt rysk-ortodox begrepp som idag har blivit ett nästan urvattnat inneord. Hos Dostojevskij förekommer det givetvis ganska ymnigt – dessutom i generell substantivform, *jurodstvo*, och som verb, *jurodstvovat*'. De båda senare formerna saknas här.

Liksom i den svensk-ryska delen kunde man vidare ha varit mer generös med hänvisningar från oregelbundna böjningsformer – ett notoriskt problem för ryskstuderande i varje fall på lägre stadier.

NSR som produktionsordbok för svenska användare

I de flesta avseenden fyller NSR fyller mycket väl sin uppgift som produktionsordbok för svenskar. Betydelsedifferentieringen är utmärkt,

som väntat då den bygger på Norstedts svensk-engelska ordbok. Ibland görs den med hjälp av synonym, ibland med hjälp av fackområdesangivelse. I artikeln **bas** kommer båda metoderna till användning:

- 1 bas** /.../ 1 grund[val] база, ОСНОВАНИЕ /.../ 2. kem. el. matem.
ОСНОВАНИЕ 3 mil. база
2 bas /.../ mus. бас

Den svenske användaren har därmed inga problem att komma fram till att musikinstrumentet *bas* benämns бас på ryska, medan *bas* i militär användning översätts med база.

Utmärkt är det också att de ryska ekvivalenterna i den svensk-ryska delen är försedda med accentangivelser. Därmed kan svensken i de allra flesta fall omedelbart sluta sig till uttalet av det ryska ordet. Bra är också att genus av substantiv ges redan i den svensk-ryska delen (och kompletteras i den rysk-svenska) när detta inte följer av allmänna regler.

Hjälp ges också i stor utsträckning med svåra eller avvikande böjningsformer och accentueringar. Ett särskilt kapitel är dock accentueringen av adjektivens kortformer, bland det svåraste – emellanåt också för infödda – i det ryska språket. Här har lexika aldrig kunnat erbjuda erforderlig hjälp, förmodligen därför att det skulle ha blivit för utrymmeskrävande. Det går inte att komma ifrån att vissa mycket frekventa kortformer med accentförskjutning – som *šťástliv* till långformen *šťástlívij* ('lycklig') – borde ha getts plats. Någon gång påträffas ett olyckligt accent-tryckfel som *pášu*, första person presens av *pachat* ('plöja'), i stället för det korrekta *pašú*.

Upplysningarna om valens och kollokationer är detaljerade och välgjorda. Man blir t.ex. sällan besviken om man undrar vilken rysk konstruktion som svarar mot en svensk prepositionsbestämning (*arg på, lojal mot, stolt över, sorg över* ...). Kollokationerna tas i allmänhet upp under baslemmat (*gudstjänst* i *förrätta gudstjänst*, helt enligt regelboken i en produktionsordbok). Ibland kan de dubbleras, t.ex. tas *begå självmord* upp både på baslemmat *själv-mord* och kollokatorlemmat *begå*.

Men naturligtvis begränsas NSR(s-r):s värde som produktionsordbok för svenskar av att lemmaantalet inte är större än ca 40.000. Många av de transparenta svenska sammansättningar som tas upp i Norstedts svensk-engelska ordbok men saknas i NRO har ryska ekvivalenter som inte alls är förutsägbara eller härledbara. För mer avancerad textproduktion eller översättning kan NRO säkert ibland behöva kompletteras t.ex. med någon större engelsk-rysk ordbok.

NRO som produktionsordbok för ryska användare

Vi ska här i tur och ordning ta upp: uttalsuppgifter, böjningsuppgifter, betydelsedifferentiering och övrigt. Vi börjar med uttalsuppgifterna.

Alla uttalsuppgifter om svenska ord finns i den svensk-ryska delen; det finns alltså ingen motsvarighet i den rysk-svenska delen till accentueringen av de ryska orden i den svensk-ryska. Detta hade varit synnerligen tidsbesparande för den ryske användaren, och det hade också haft en annan fördel som vi återkommer till, men man måste ha förståelse för att det hade kostat redaktionen ganska mycket extra arbete.

I den svensk-ryska delen, omedelbart efter lemmatecknet, ges i det närmaste fullständiga uttalsuppgifter om alla de ca 40.000 uppslagsorden, oavsett om någon uttalssvårighet föreligger eller inte. Redaktionen har valt den förmodligen billiga lösningen att kopiera över tillämpliga delar från ett existerande svenskt uttalslexikon, också utgivet på Norstedts. Här används IPA-notation, som (förhoppningsvis) bör vara känd av ryssar som studerat främmande språk. Ett utdrag ser ut så här:

1 rån [ro:n] s /.../
2 rån [ro:n] s /.../
råna ['rò:na] v /.../
rånare ['rò:narə] s /.../

Det är givetvis från flera synpunkter lovvärt att ordboken ger de ryska användarna minutiöst noggranna uttalsuppgifter om alla svenska uppslagsord (men dock inte alla svenska *ekvivalenter*, jfr nedan). Inte minst är det glädjande att uppgifter om musikalisk accent tillhandahålls, något som inte har varit självklart ens i enspråkig svensk lexikografi. Men ännu bättre hade det varit om redaktionen hade haft tid och möjlighet att sovra i uttalsordlistan och på det sättet lyfta fram de verkliga uttalssvårigheterna mer. I själva verket finns det flera problem med NRO:s sätt att ge svenska uttalsuppgifter:

- 1) De tar mycket plats, minst ett tiotal sidor jämfört med selektiva uttalsangivelser och troligen betydligt mer.
- 2) De skapar intrycket att svenskans uttal är helt oförutsägbart. I själva verket behöver många tusen svenska ord ingen som helst uttalsangivelse (*hal, kast, se, rån* strax ovan m.fl.), och vid ytterligare tiotusentals ord behövs bara ett enkelt accenttecken.
- 3) Även om man accepterar tanken på heltäckande uttalsuppgifter, borde ordboken ha gjort halt vid sidoförmer. I en produktionsord-

bok räcker det med det vanligaste uttalet. Bergenholtz/Vrang (2006) påpekar med visst fog att något liknande gäller – vad beträffar böjningen – redan för L1-ordböcker (betraktade som produktionsordböcker); samma sak gäller med mycket större rätt L2-ordböcker. Vad har den ryske användaren för nytta av två – mycket snarlika – uttalsnyanser av ett ord som *skrupulös*?

- 4) Trots 3 förbigås en generell uttalsvariation när det gäller sj-ljudet, som oftast kan uttalas både ”ljusst” och ”mörkt”. Det är fullt rimligt att bortse från denna uttalsvariation, men den borde ha omnämnts i inledningen (jfr nedan). Det är också riktigt att det mörka sj-ljudet, som ges som ”omarkerat” i ordboken, oftast är det vanligaste, men kanske inte vid ord som *tusch* och *match* (finalt sj-ljud)?
- 5) Ordboken kommenterar inte uttalet av böjningsformer, när detta inte är förutsägbart. Ett par kända typer kan illustreras med *doktor* (med accentförskjutning i plural, ”dokto´rer”) och *film/filmer* resp. *gen/gener* (med akut resp. grav, alltså oförutsägbart, accent i plural). De flesta övriga uttalssvårigheter vid böjningsformer kan – utifrån grundformens uttal – beskrivas med några enkla regler som borde ha stått i inledningen.
- 6) Många ekvivalenter i den rysk-svenska delen, t.ex. *minör*, *elefantiasis* och *slavofil*, tas inte upp som uppslagsord i den svensk-ryska delen och får därmed inga uttalsuppgifter. I de flesta fall, t.ex. i de nyss nämnda exemplen, hade det räckt med accenttecknen.
- 7) Slutligen är anvisningarna i inledningen inte helt tillräckliga. Dels borde de enklaste svenska uttalsreglerna ha tillhandahållits, däribland den generella variationen av sj-ljudet. Dels förklaras inte alla tecken tillräckligt. Så här ser det ut i samband med o- och å-ljudet:

o: lås

/.../

o logi, sonat, troké

De svenska (i allmänhet högfrekventa) exempelorden får antas vara bekanta för den ryske användaren, men vad betyder det kursiverade o-tecknet, till skillnad från det raka? Såvitt vi vet ingår det inte i IPA-alfabetet. Efter en del grubbel har vi förstått att det antyder att skillnaden mellan (alltid obetonat) o- och å-ljud försvinner, att man kan välja något mellanting eller kanske båda.

Men hur ska den ryske användaren kunna räkna ut det utan tillstymmelse till ledtråd?

Böjningsuppgifterna för de svenska uppslagsorden är i stort sett tillräckliga. Den ryske användaren får t.ex. genus och pluralform för substantiven och imperfekt- och supinumform för verben. Övriga former kan i allmänhet bildas med hjälp av enkla regler som dock borde ha givits i inledningen. Det är t.ex. viktigt att ge regeln för när presensändelsen är *-er* och när den är *-ar* (*läser/kastar*), en svårighet för många som lär sig svenska. Enstaka oväntade presensformer (*lär, mal, hör*) borde ha givits i resp. artikel. Det är vidare svårt att förstå varför listan över svenskans starka verb är starkt selektiv och saknar t.ex. *hinna, pipa, rinna, sticka* och många andra verb. Det är påfallande att avsnittet om rysk grammatik, särskilt morfologi, är långt utförligare.

Den viktiga betydelsedifferentieringen, som hjälper den ryske användaren att välja rätt svensk ekvivalent vid polysema ord, är i stort sett gjord med de vedertagna metoder som nämndes ovan, framför allt med hjälp av synonymer och fackområdesangivelser. Men här finns tyvärr en ganska allvarlig brist som är något förvånande med tanke på att Berkovs rysk-norska ordbok funnits med som förlaga.

Vi kan börja med att se på den svenska och den ryska förkortningslistan i inledningen. Den svenska listan tar upp flera sidor, den ryska mindre än en halv sida. Det betyder att ryska förkortningar av fackområdesmarkeringar, stilbeteckningar m.m. – motsvarigheter till ”med.”, ”jur.”, ”ekon.”, ”mil.” etc., vidare ”vard.”, ”åld.” etc. – saknas nästan helt. Men de hade behövts; på samma sätt som den svenska användaren har nytta av differentieringsmarkören ”mil.” om han ska översätta *bas* till ryska, behöver den ryske användaren markören воен. (’mil.’) när han ska översätta motsvarande ryska ord till svenska.

Så här ser artikeln **база** ut i den rysk-svenska delen:

- 1 <основа> basis, grundval /.../
- 2 <центр снабжения> bas /.../
- 3 mil. /.../
- 4 <склад> lager

Den ryske användaren får i betydelsemoment 1, 2 och 4 ryska synonymer, vilket är utmärkt. Men i betydelsemoment 3 får han inte den uppbyggda ryska markören <воен.> utan dess svenska motsvarighet ”mil.”. Det är inte särskilt bra service, och principiellt otillfredsställande.

På samma sätt förhåller det sig med stil- och bruklighetsmarkörer. Den svenske användaren får uppgifter om stilvärde för ryska ord i den rysk-svenska delen via svenska markeringar (vard., åld. etc.), helt enligt regelboken. Men den ryske användaren får motsvarande upplysningar om svenska ord enbart med samma svenska markeringar, inte ryska. Det är ju inte den svenske användaren som behöver få veta att *sosse* (=socialdemokrat) är ett vardagligt ord, utan den ryske; då ska den upplysningen givetvis ges på ryska.

Likaså innehåller många artiklar om viktigare verb en rubrik ”med betonad partikel” – en uppgift som är mycket mer relevant för den ryske användaren än för den svenske.

Det är möjligt att dessa principiella fel inte innebär någon större olycka i praktiken. Många av de ryska användarna kan säkert tämligen snabbt lära in de svenska förkortningarna för fackområdes-, stil- och bruklighetsbeteckningar. Men sammantagna kan påpekandena om NSR som produktionsordbok för ryssar ge ett intryck av nonchalans mot den ena gruppen av användare. Det var säkert inte meningen, och kanske är det oundvikligt att språket och användarna i det land där högsta projektledningen sitter blir lite gynnade.

Slutord

Redaktionen för NRO har genomfört ett omfattande och till stora delar framgångsrikt arbete. Att producera en bidirektionell ordbok torde vara en av de svåraste lexikografiska uppgifter man över huvud taget kan tänka sig. Helt har man inte lyckats leva upp till målet att göra en ordbok som vänder sig i lika hög grad till ryska som till svenska användare. Man får oundvikligen intrycket att tyngdpunkten ligger på den svenska användarsidan. Det märks redan i användaranvisningarna. Här tillhandahålls en förhållandevis grundlig genomgång av den ryska grammatiken vid sidan av en betydligt mer elementär översikt över svensk grammatik, där bl.a. listan över starka verb är ofullständig och där inte heller de vanligaste böjningsmönstren tillhandahålls. Även i själva ordbokstexten blir de ryska användarna missgynnade, särskilt genom att metaspråket i många fall är svenska även när uppgifterna uppenbarligen vänder sig till ryska användare. Det vore välkommet om de ryska användarnas intressen kunde tillgodoses lite bättre i en eventuell kommande upplaga.

Också i övrigt behöver ett och annat kompletteras och utvecklas, trots det begränsade utrymmet. Ändå måste slutintrycket sägas vara positivt. Denna täta volym betyder ett genombrott i den rysk-svenska lexi-

kografin. Ett stort tomrum har fyllts. Vi har, på båda sidor, fått ett användbart lexikaliskt hjälpmedel, en ordbok som äntligen talar modern ryska och modern svenska, som kan bistå både studenter och lärare å ena sidan och professionella översättare å den andra. De båda svenska och ryska lexikograflagen som står bakom det hela har lämnat ifrån sig ett gediget arbete som – kanske så småningom i en än bättre, eventuellt utökad version – har utsikter att leva länge.

Litteratur

Ordböcker

- Berkov, Valerij 1987: *Russko-norvežskij slovar'/Russisk-norsk ordbok*. Moskva. (2. uppl. Oslo 1995.)
- Davidsson, Carin 1976: *Russko-švedskij slovar'*. Moskva.
- Gunnarsson, Gunnar och Alexander de Roubetz (under medverkan av Staffan Dahl och Alexandra Eiche) 1948: *Russko-švedskij slovar' (Rysk-svenskt lexikon)*. Stockholm.
- Jefremova, Vera (under medverkan av Carin Davidsson) 1986: *Russko-švedskij i švedsko-russkij slovar' (kratkij)*. Moskva.
- Kubicki, Jacek 1988: *Słownik szwedsko-polski/svensk-polsk ordbok*. Stockholm.
- Kubicki, Jacek 1995: *Słownik polsko-szwedski/Polsk-svensk ordbok*. Stockholm.
- Lerche, Fr. 1896: *Rysk-svensk ordbok*. Helsingfors.
- Lundqvist, J. 1917: *Svensk-rysk ordbok*. Helsingfors. (Stockholm 1920.)
- Mandelstam, Iosif (och A. Igelström) 1905: *Švedsko-russkij slovar'*. Helsingfors.
- Milanova, Diza 1958: *Švedsko-russkij slovar'*. Moskva.
- Norstedts nederländska ordbok (Nederländsk-svensk/Svensk-nederländsk)*. Stockholm och Utrecht/Antwerpen 1996.
- Regnéll, Carl Göran (under medverkan av Mihaïl Handamirov och Knut Knutsson) 1956: *Rysk-svensk ordbok*. Stockholm.
- Zilliacus, Victor 1916: *Russko-švedskij slovar'*. Stockholm.

Övrig litteratur

- Bergenholtz, Henning & Vibeke Vrang 2006: Den danske ordbog: en ordbog for lingvister! I: *LexicoNordica* 13, 185–196.
- Dura, Ela, Sven-Göran Malmgren & Maria Toporowska Gronostaj 1996: Rec. av J. Kubicki, Słownik szwedsko-polski/svensk-polsk ordbok och J. Kubicki, Słownik polsko-szwedski/Polsk-svensk ordbok. I: *LexicoNordica* 3, 229–241.
- Melchers, André & Gunnel Melchers 1998: Rec. av Norstedts nederländska ordbok (Nederländsk-svensk/Svensk-nederländsk). I: *LexicoNordica* 4, 211–221.

Magnus Ljunggren
professor
Institutionen för slaviska språk
Box 200
SE-405 30 Göteborg
Magnus.Ljunggren@slav.gu.se

Sven-Göran Malmgren
professor
Lexikaliska institutet
Institutionen för svenska språket
Box 200
SE-405 30 Göteborg
malmgren@svenska.gu.se